

ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ІНІЦІАТИВИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ

В статті розкрито технологію формування інтелектуальної ініціативи майбутніх учителів-філологів. Висвітлено результати аналізу вітчизняних наукових джерел. Схарактеризовано етапи формування інтелектуальної ініціативи майбутніх учителів-філологів: мотиваційно-цільовий (активізація інтересу до пізнавальної діяльності, формування цінності пізнання, особистісні риси такі як – завзятість, допитливість, самостійність, працелюбність, безкорисливість, відповідальність, наполегливість, стійкість, дисциплінованість, організованість, як основи багатогранного професійного розвитку майбутнього вчителя-філолога, зацікавленості педагогічно-творчою інноватикою, прагнення отримувати інтелектуальне задоволення від практичних результатів своєї праці), організаційно-творчий (спрямований на формування теоретичних, лінгвістичних, літературознавчих, психолого-педагогічних, методичних знань, оволодіння вміннями, репрезентованими інформаційно-процедурним компонентом інтелектуальної ініціативи), оцінно-корекційний (формування інтелектуальної ініціативи у майбутніх учителів-філологів передбачав, насамперед, оволодіння студентами вміннями самооцінки, самокорекції, проектування самоосвіти).

Ключові слова: інтелектуальна ініціатива, мотиваційно-цільовий, організаційно-творчий, оцінно-корекційний.

В статье раскрыта технология формирования интеллектуальной инициативы будущих учителей-филологов. Освещены результаты анализа отечественных научных источников.

Охарактеризованы этапы формирования интеллектуальной инициативы: мотивационно-целевой (активизация интереса к познавательной деятельности, формирование ценности познания, личностные черты такие как – упорство, любознательность, самостоятельность, трудолюбие, бескорыстие, ответственность, настойчивость, стойкость, дисциплинированность, организованность, как основы многогранного профессионального развития будущего учителя-филолога, заинтересованность педагогически-творческой инноватикой, стремление получать интеллектуальное удовольствие от практических результатов своего труда), организационно-творческий (направлен на формирование теоретических, лингвистических, литературоведческих, психолого-педагогических, методических знаний, овладение умениями, представлениями информационно-процедурным компонентом интеллектуальной инициативы), оценочно-коррекционный (формирование интеллектуальной инициативы у будущих учителей-филологов предусматривал, прежде всего, овладение студентами умениями самооценки, самокоррекции, проектирование самообразования).

Ключевые слова: интеллектуальная инициатива, мотивационно-целевой, организационно-творческий, оценочно-коррекционный.

The article deals with technology of forming the intellectual initiative of the future teachers-philologists. The results of analysis of national scientific sources are presented in the article. The steps of forming of intellectual initiative are characterized: motivation and target (activization of interest in cognitive activity, formation of the value of knowledge, personal traits of character, such as: persistence, inquisitiveness, independence, diligence, unselfishness, responsibility, persistence, firmness, discipline, organization as bases of many-sided professional development of future teacher of the philologist; interest of pedagogically – creative in novatics, aspiration to derive

intellectual pleasure from practical results of the work), organizational and creative (it is directed on formation of theoretical, linguistic, literary, psychology and pedagogical, methodical knowledge, mastering the abilities presented by an information and procedural component of an intellectual initiative), estimated correctional (the formation of an intellectual initiative of future teachers – philologists, provided, first of all, mastering by students abilities of a self-assessment, self-correction, self-education design).

Key words: *intellectual initiative, motivation and target, organizational and creative, estimated correctional.*

Постановка проблеми. В Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту» зазначається, що одним з принципово важливих напрямів розвитку системи освіти в державі є підвищення ефективності підготовки педагогічних кадрів, забезпечення для студентів можливостей творчої самореалізації в професійній діяльності, виховання у них цінностей пізнання, допитливості, працелюбності, самостійності, розвиток їхнього наукового світогляду. В цьому аспекті саме формування інтелектуальної ініціативи особистості стає пріоритетним, оскільки дозволяє їй динамічно функціонувати в науковому просторі, сприяє формуванню вмінь опрацьовувати численні джерела інформації, є чинником професійного саморозвитку впродовж життя.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема формування інтелектуальної ініціативи розглядалася в таких аспектах, як висвітлення методології інтелектуальної діяльності в ракурсі гуманістичної педагогіки (В. Андрущенко, І. Бех, Є. Бондаревська, О. Савченко, В. Сухомлинський, І. Якиманська); вивчення теоретичних засад організації наукового пошуку (Г. Кловак, М. Князян, Н. Коваль); визначення теоретичного базису професійного становлення педагога (Є. Барбіна, І. Богданова, В. Гриньова, Н. Кічук, Н. Кузьміна, В. Лозова, Н. Ткачова, А. Троцько), зокрема, майбутніх учителів-філологів (М. Васильєва, О. Гончар, І. Зимня, О. Семенов).

Мета статті полягає у висвітленні технології формування інтелектуальної ініціативи майбутнього вчителя-філолога.

Виклад основного матеріалу. Дослідження наукових позицій (Д. Богоявленська, С. Гончаренко, В. Зінченко, Б. Мещеряков) дозволило дійти висновку, що інтелект – це є система розумових здібностей, які забезпечують ефективність поліфункціональної діяльності індивідуума на основі активного пізнання навколишнього світу й оптимального розв'язання проблем.

Вивчення іншого компонента поняття «інтелектуальна ініціатива», а саме ініціативи, засвідчує, що це є, по-перше, перший крок у певній справі, почин, пропозиція, спрямована на досягнення чого-небудь, по-друге, здатність висувати нові ідеї, вміння самостійно розпочинати певну справу. Ініціатива пов'язана з такими якостями, як заповзятливість, рішучість, відповідальність.

Термін «інтелектуальна ініціатива» розкривається науковцями (Д. Богоявленська, І. Кенєва, Ю. Мінаєв, Н. Петрова) як продовження за власним бажанням не лише розумової роботи, а саме пізнавальної діяльності, котра не зумовлена ні практичними потребами, ані зовнішньою або внутрішньо-суб'єктивною оцінкою.

Аналіз зазначених психолого-педагогічних джерел уможливило визначення суті поняття *інтелектуальна ініціатива – це є здатність особистості самос-*

тійно ініціювати власну пізнавальну діяльність на основі прагнення отримувати інтелектуальне задоволення, інтересу до її предмета та процесу, цінності пізнання, розвинутих розумових умінь та професійно зорієнтованих знань.

Компонентами що репрезентують структуру інтелектуальної ініціативи майбутніх учителів філологічних спеціальностей, є особистісний, ціннісний, інформаційно-процедурний.

Аналіз позицій науковців щодо формування інтелектуальної ініціативи студентів (І. Бех, І. Зязюн, Г. Кловак, М. Князян, В. Кремень, В. Лозова, О. Савченко) було визначено теоретичні підходи, що є в основі розробленої технології: особистісно орієнтований (урахування особливостей розвитку студентів, забезпечення індивідуальних стратегій засвоєння спеціальних та психолого-педагогічних знань та вмінь, активізація гностичних емоцій, створення доброзичливої атмосфери на заняттях, досягнення взаєморозуміння, взаємодопомоги між учасниками освітнього процесу), системний (забезпечення діалектики взаємозв'язку різних складових професійної підготовки майбутніх учителів-філологів, чіткість упровадження етапів технології задля створення певної зони індивідуального й професійного зростання та самозростання особистості майбутнього вчителя-філолога, поступового формування та активізації його творчих можливостей, розширення базису теоретичних знань, здатності трансформувати інформацію відповідно до завдань уроків мови й літератури), компетентнісний (володіння лінгвістичною, комунікативною, професійно-психологічною, професійно-педагогічною, професійно-методичною компетентностями відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики бакалавра філології).

Враховуючи суть та структуру інтелектуальної ініціативи майбутнього вчителя-філолога, можемо дійти висновку, що технологія її формування має містити такі етапи: мотиваційно-цільовий, організаційно-творчий, оцінно-корекційний.

Мотиваційно-цільовий етап передбачав активізацію інтересу студентів до пізнавальної діяльності, формування у них цінності пізнання, особистісних рис (завзятість, допитливість, самостійність, працелюбність, безкорисливість, відповідальність, наполегливість, стійкість, дисциплінованість, організованість) як основи багатогранного професійного розвитку майбутнього вчителя-філолога, зацікавленості педагогічно-творчою інноватикою, прагнення отримувати інтелектуальне задоволення від практичних результатів своєї праці. Отже, саме на цьому етапі здійснювалося виховання у майбутніх філологів любові до пізнання нового як у аспекті поглиблення власної лінгвістичної компетентності (спеціально-філологічні навчальні дисципліни), так і в аспекті підвищення ефективності педагогічної майстерності, професійно-педагогічних умінь (педагогічно орієнтовані навчальні дисципліни). Так, мотиваційно-цільовий етап передбачав організацію методичного семінару за загальною темою «Формування інтелектуальної ініціативи в системі вищої освіти» для викладачів університетів задля їх ознайомлення із змістом та структурно-компонентним складом інтелектуальної ініціативи студентів, вітчизняним та

зарубіжним досвідом її формування. Тематика засідань була такою: «Інтелектуальна ініціатива особистості: суть, структура, методи діагностики», «Формування інтелектуальної ініціативи вчителя-філолога з урахуванням вимог освітньо-кваліфікаційних характеристик», «Шляхи формування інтелектуальної ініціативи у вітчизняній та зарубіжній системі вищої освіти»).

Окрім цього, для студентів першого року навчання був організований дискусійний клуб «Інтелектуальна ініціатива особистості в інформаційно-когнітивній цивілізації: суть, засоби формування, роль у професійному саморозвитку». Протягом роботи зазначеного клубу студенти обговорювали різноманітні питання проблеми формування інтелектуальної ініціативи, виконували завдання самостійно-творчого характеру. Участь у роботі дискусійного клубу сприяла формуванню у студентів цілей пізнавальної діяльності, усвідомлення їхньої важливості.

В контексті функціонування дискусійного клубу впроваджувалися такі методичні засоби: анотація-рецензія на статті з проблем формування інтелектуальної ініціативи, конспектування статей, підготовка рецензій на них, коментарів.

З метою формування особистісного компонента інтелектуальної ініціативи був організований студентський лекторій, який передбачав проведення лекцій щодо сутності якостей, котрі входять до складу особистісного компонента інтелектуальної ініціативи, засобів їх діагностики та саморозвитку в навчальній та професійно-педагогічній діяльності. Особлива увага приділялася аналізу прикладів виявлення завзятості, допитливості, самостійності, працелюбності, безкорисливості, відповідальності, наполегливості, стійкості, дисциплінованості, організованості. Не менш важливим було ознайомлення студентів із досягненнями відомих науковців-філологів та вчителів-практиків, з їхньою творчою діяльністю. Саме тому було запропоновано лекції за такими темами: «Сформовані особистісні якості як передумова виявлення інтелектуальної ініціативи майбутнього вчителя-філолога», «Аналіз персональних якостей відомих діячів-філологів та педагогів», «Засоби діагностики та самодіагностики особистісних якостей».

Організаційно-творчий етап був спрямований на формування теоретичних лінгвістичних, літературознавчих, психолого-педагогічних, методичних знань, оволодіння вміннями, репрезентованими інформаційно-процедурним компонентом інтелектуальної ініціативи. На цьому етапі мала місце підготовка майбутніх учителів-філологів до розширеного наукового пошуку з екстраполяцією накопичених знань у сферу педагогічної практики, розробки оригінальних педагогічних заходів, інтеграції вузлових міждисциплінарних проблем з виявленням понятійного базису розв'язання конкретних ситуацій, досягнення певного ступеню самостійності у визначенні траєкторій власного зростання як фахівця. Протягом реалізації організаційно-творчого етапу була впроваджена система навчально-дослідницької діяльності, котра включала декілька рівнів завдань (рецептивно-керовані, продуктивно-алгоритмізовані, креативно-самостійні).

Рецептивно-керовані завдання навчально-дослідницької діяльності передбачали таке: студенти розробляли «Літературознавчий щоденник», готували-

мікроповідомлення, презентації, представляли в групі власний варіант визначення певного терміну, включають його до «Словника лінгвістичних термінів»; готували банк проблемних запитань; здійснювали письмовий порівняльний аналіз стилістичного розмаїття художніх творів; розробляли таблиці, портфоліо «Пам'ятки слов'янської писемності», «Сучасні методи формування інтелектуальної ініціативи особистості».

У форматі продуктивно-алгоритмізованих завдань навчально-дослідницької діяльності студенти розробляли програму проведення власної пошукової роботи, визначали її мету й завдання, здійснювали прогноз щодо її практичної значущості, підбирали методи дослідження.

Креативно-самостійні завдання навчально-дослідницької діяльності орієнтували на те, щоб майбутні вчителі-філологи проводили колективне дослідження проблем, утворювали програми дослідницької роботи, розкривали теоретичні питання певної проблеми, аналізували матеріали, здійснювали систематизацію різних випадків, їх пояснення, аргументували наукові позиції, розробляли схеми і таблиці, формулювали висновки, укладали список використаних джерел.

Отже, метою організаційно-творчого етапу була активізація ціннісного та персонального компонентів інтелектуальної ініціативи, формування лінгвістичних, психолого-педагогічних, методичних знань, організаційно-планувальних, пошуково-класифікаційних, продуктивно-креативних, доказово-узагальнюючих, рефлексивно-самооціночних умінь. Такий підхід забезпечив глибоку й цілісну підготовку студентів до саморозвитку інтелектуальної ініціативи, оптимізацію творчого самовтілення в результатах своєї педагогічної праці, виявлення позитивного відчуття від ефективності виховного впливу на учнів, від створення у них інтелектуальної мотивації, системи розгалужених інтересів до змісту навчання.

Оцінно-корекційний етап технології формування інтелектуальної ініціативи у майбутніх учителів-філологів передбачав, насамперед, оволодіння студентами вміннями самооцінки, самокорекції, проектування самоосвіти.

Наприклад, був організований науковий гурток «Рефлексія професійно-педагогічної діяльності: техніки та прийоми» (темами зборів такі: «Інтелектуальна ініціатива в професійній самореалізації вчителя-філолога», «Засоби самодіагностики інтелектуальної ініціативи», «Прийоми проектування самоосвітньої діяльності студентів»). Студенти розкривали суть понять «професійна самореалізація», «професійна самоактуалізація», «професійний саморозвиток»; вони аналізували позиції вітчизняних та зарубіжних науковців щодо пріоритетності творчої самореалізації в професійній творчості. Передбачалося також узагальнення знань студентів про методи діагностики та самодіагностики інтелектуальної ініціативи

Метою оцінно-корекційного етапу було формування самооціночних умінь, проектування засобів самоосвітньої діяльності задля самоформування інтелектуальної ініціативи, інтелектуальної культури. Зазначений підхід дозволив активізувати мотиви накопичення знань, прагнення отримувати інтелектуальне задоволення, бажання виявляти творчість у процесі

педагогічної роботи поряд з мотивами професійного зростання й кар'єрних досягнень, вміння генерації ідей щодо розв'язання педагогічної проблеми, докладно аргументувати вибір свого варіанту й довести його оптимальність.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проблема формування інтелектуальної ініціативи набуває особливого значення для майбутнього вчителя-словесника, оскільки викладання філологічних навчальних дисциплін актуалізує пошукову роботу, яка має місце не лише в аспекті педагогіки, психології, методики навчання мови та літератури, але й також різноманітних проблем мовознавства («Лексикології», «Стилістики», «Історії мови», «Теоретичної фонетики», «Теоретичної граматики») та літературознавства («Вступу до літературознавства», «Історії літератури»). Дослідницька діяльність за власною ініціативою в розрізі окреслених галузей дозволяє не лише розширювати власний науковий фонд знань, а й творчо використовувати набуту інформацію для підвищення ефективності навчально-виховного процесу, поглиблення знань учнів, створення у них інтересу до вивчення мови та літератури, залучення їх до пізнавальної діяльності пошукового характеру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А. М. Компетентнісний підхід у процесі професійної підготовки майбутнього вихователя дошкільного закладу / А. М. Богуш // Наукові праці. Серія: Педагогіка, психологія і соціологія. – Донецьк: ДВНЗ «ДонНТУ». – 2009. – Вип. 5 (155). – Ч. I. – С.194-200.

2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.

3. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти): дис. доктора пед. наук: 13.00.04 / Валентина Миколаївна Гриньова. – Харків, 2000. – 416 с.

4. Енциклопедія освіти / Гол. ред. В. Г. Кремень. – К.: ЮрінкомІнтер, 2008. – 1040 с.

5. Заболотний О. Як знаходити знання? (Організація науково-пошукової дослідницької діяльності учнівської молоді) / О. Заболотний // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2003. – № 2. – С. 94-106.

6. Князян М. О. Система формування самостійно-дослідницької діяльності майбутніх учителів іноземних мов у процесі ступеневої підготовки: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04 / Маріанна Олексіївна Князян. – Ізмаїл: 2007. – 445 с

7. Троцько А. В. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах: Автореф. дис. доктора пед. наук: 13.00.01, 13.00.04 / А. В. Троцько. – К., 1997. – 54 с.

8. Якушко Н. М. Форми організації навчання (історія та сучасність) / Н. М. Якушко // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: зб. наук. праць Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. – 2012. – № 38. – С. 177–184. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpkhnpu_zntndr_2012_38_28.pdf